

Kategória született...

Kelecsényi László A kettős tükrözés a filmművészetben (Kritika, 1978/6, 14—15) című írása nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy Az esztétikum sajátossága különbséget tesz „tükröződés” és „tükrözés” között. „Lukács művében — írja — egyaránt fellelhető a tükröződés és a tükrözés kategóriája, legtöbbször azonos tartalmat jelölve. Igen ritkán előfordul azonban e fogalmak distanciálása is. A tükröződést néhol a valóságot egyszerűen másoló, izomorfikus ismétlésnek, a tükrözést pedig utánzó tevékenységnek tekinti.” A továbbiakban K. L. a „kettős tükrözést” (úgymond: „Lukács több helyen elszórt megjegyzései alapján”) a tükröződés és a tükrözés különbségével próbálja jellemezni. Sikerül rámutatnia, hogy nem (mint vélnénk) pusztán a cselekvés „oda-” és visszaható (aktív és passzív) jellegéről vagy a tevékenység és az eredmény közönséges nyelvi megkülönböztetéséről van szó, hanem valami többről: két külön, önálló KATEGÓRIA születéséről! Így definiálja K. L. az újszülötteket: „A tükröződés mindig rögzítő (technikai) tevékenység eredménye; izomorf módon képezi le a világot; megismétli a dolgokat; fő célja megismerés, tárgya pedig megőrzi magábanvaló jellegét. A tükrözés átalakító tevékenység; mimétikusan utánozza a valóságot, kvázi létet teremt; mivel megváltoztatja tárgyait, célja a felismer(tet)és; így tárgya számunkra valóvá változik, esztétikai tárgyává válik.” E kategóriák közül tehát csak az utóbbi fungál esztétikailag, de mind a kettőre szükség van, hogy „kettős” lehessen a tükrözés, illetve a tükröződés, illetve a tükröz(őd)és.

Kelecsényi L. definícióiból logikusan következik, hogy az izomorfikus leképzésre és megismerésre törekvő tudomány nem „tükröz”, csak „tükröződtet” („tükröződik”?), ami érdekes, újszerű álláspont, mutatja, megéri a fáradságot a kategóriagazdagodás. De vajon van-e elégséges alapunk arra, hogy Lukács Györgynek tulajdonítsuk a gazdagítás érdemét, a tükröződés és tükrözés megkülönböztetését? S hogy nem jutott eszébe neki, hogy ezekkel a szavakkal különböztesse meg a „kettős mimézisz” két szintjét vagy etapját?

Ha csak Az esztétikum sajátosságát olvasuk el, nem kapunk választ ezekre a kérdésekre. De ha elolvassuk A fordító utószavát, valami derengeni kezd. Itt tudjuk meg Eörsi Istvántól, hogy a „Wiederspiegelung” (sic!) szót visszatükrözésnek fordította „a folyamat”, és visszatükröződésnek „az eredmény” jelentésében. Zárójelben megjegyzi: „e két szó közt a választás gyakran véletlenszerű, mert a német kifejezés mindkettőt jelentheti, és bizonyos összefüggésekben a megkülönböztetés nem is lényeges”. Eörsi eljárása nyelvileg és elméletileg egyaránt korrekt.

Ha a K. L. által Lukácsnak tulajdonított megkülönböztetés bizonyos összefüggésekben lényeges, olyannyira, hogy önálló kategóriák képzésére alkalmas, elgondolkodhatunk a kategóriák nyelvi eredetén. Még akkor is, ha köztük a választás „gyakran véletlenszerű”. Dagadhat keblünk: a magyar nyelv ezúttal kategóriagazdagabbnak bizonyult a németnél. De azért nem árt, ha kategóriaügyekben megnézzük a német eredetét.

SZILI JÓZSEF

KRITIKA